

แบบฟอร์มข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

บทความ/งานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ชื่อบทความ โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ในรวมบท
สารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

ชื่อผู้นำเสนอ คุณสุนิษา กำเนิดทอง

รหัสบทความ IRD-Conference2022 O 15

[illegible]

แบบฟอร์มข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

บทความ/งานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ชื่อบทความ โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ในรวมบท
สารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

ชื่อผู้นำเสนอ คุณสุนิสา กำเนิดทอง

รหัสบทความ IRD-Conference2022_O_15

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

ยังไม่

โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ในรวมบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

สุนิสา กำเนิดทอง¹, กิริติกานต์ บุญฤทธิ์²

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

Sunita505599@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในรวมบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ซึ่งคัดสรรจากผลงาน ในช่วงปี พ.ศ.2553-2563 เพื่อให้เข้าถึงคุณค่าและความหมายของสารคดี อันเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ในห้วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

ผลการศึกษาพบว่า ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ มุ่งเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ จากทัศนะของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหา 3 ประเด็น คือ 1) พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ จนถึงการก้าวสู่โลกสมัยใหม่ โดยเสนอพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช การก่อตัวของรัฐโบราณบนดินแดนแหลมมลายู การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบในยุคอาณานิคม จนกระทั่งประกาศอิสรภาพและเร่งพัฒนาประเทศตามวิถีโลกยุคใหม่ 2) พหุวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน สารคดีแสดงให้เห็นว่าผู้คนต่างชาติพันธุ์ล้วนมีรากฐานทางวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดู ต่อมาจึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชาติอาหรับ เปอร์เซีย จีน และชาติตะวันตกในภายหลัง จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน และ 3) วิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม สารคดีสื่อให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์และมิตรภาพของผู้คนในพื้นที่ที่อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัย และเคารพในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ต่างกัน จึงพบว่า โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ สื่อให้เห็นว่าผู้แต่งยังคงเชื่อมั่นว่า แม้จะมีกลุ่มผู้ไม่หวังดีพยายามสร้างความแตกแยกระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม แต่ไม่อาจทำลายสายสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกันให้ขาดสะบั้นลงได้ สายสัมพันธ์ของผู้คนยังคงสะท้อนผ่านวิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมทุกประเภท นอกจากนี้ผู้แต่งได้ฝากความหวังไว้กับ “ภูมิบุตร” เป็นสื่อกลางในการสานสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจความแตกต่างในวิถีชีวิต อารงวัฒนธรรมในพื้นที่ และนำองค์ความรู้และประสบการณ์มาถ่ายทอดให้แก่คนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจ ซึ่งผู้แต่งเชื่อมั่นว่าจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ : โลกทัศน์, สารคดี, สังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

The Worldview of Co-existence in Thailand's Deep South Multicultural Society in Chumsak Nararattanawong's Documentaries

Sunitha Kamnoedthong¹, Keeratikarn Boonyarit²

Faculty of Liberal Arts, Princess of Naradhiwas University

Sunita505599@gmail.com

Abstract

This paper is aimed at exploring the worldview of coexistence in multicultural society in Thailand's Deep South provinces in Chumsak Nararattanawong's documentaries selected from his works during 2010 – 2020 to appreciate their values and meanings in relation to the socio-cultural context during the period of unrest situations.

The findings indicate that Chumsak Nararattawong aims to present living ways in cultural diversity in the deep southern provinces from the locals' views. The content is categorized into three topics. The first is presentation of the ethnic group's development from ancient states to the modern world, dating back to 40,000 BC., followed by establishment of ancient states in the Malay Peninsula, colonial changes and effects, and independence declaration together with accelerated development of the state to the modern world. The second focus is co-existence in cultural diversity. The documentaries reveal that people of different ethnics shared the same Brahmin-Hindu cultural roots, later mingled with Arabian, Persian, Chinese, and western ones, resulting in current multicultural society. The last content is related to the locals' multicultural living ways and reactions through which their mutual supports and respects of their differences can be perceived. This indicates that attempts on and incitement to alienation cannot be the enemy of the locals' ties grounded in shared collective value. The ties reflect their ways of life and all kinds of culture and tradition. Additionally, the author hopes that "the son of the land" can be relationship mediation in promoting understanding of different ways of live, preserving local culture, and sharing knowledge and experiences to the locals for living and economic improvement, which, in his view, could bring about peaceful co-existence in multicultural society.

Keywords: worldview, documentary, deep southern multicultural society

บทนำ

ปัญหาการก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้รอบใหม่เป็นปัญหาที่ซับซ้อน ละเอียดยาก เนื่องจากเป็นปัญหาที่ก่อตัวสั่งสมมาจากอดีตนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งมีปัจจัยจากเงื่อนไขความขัดแย้งทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม จนกระทั่งความขัดแย้งเริ่มปรากฏให้เห็นรุนแรงและบ่อยครั้งในสมัยรัชกาลที่ 1 ของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อสยามมีชัยเหนือปัตตานี ในปี พ.ศ.2329 สยามได้ทำลายโครงสร้างรัฐปัตตานีเดิม เพื่อควบคุมให้อยู่ในอำนาจ ปัตตานีจึงถูกลดทอนอำนาจโดยการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หัวเมือง (ได้แก่ เมืองปัตตานี ยะหริ่ง รามันห์ สายบุรี ระแงะ ยะลา และหนองจิก) (ปิยดา ชลวร, 2563) แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสยามเป็นผู้ปกครอง ก่อให้เกิดความขัดแย้งและเกิด “ความไม่ลงรอยกัน” ในอำนาจของเจ้าเมืองกับข้าราชการที่สยามแต่งตั้งไปปฏิบัติงาน รวมทั้งความขัดแย้งกันเองระหว่างทายาทเชื้อสายเจ้าเมืองในการสืบทอดอำนาจ” จนนำไปสู่สงครามเพื่อกอบกู้เอกราชปัตตานี ในปี พ.ศ. 2374-2375 (ครองชัย หัตถา, 2552)

เหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างสยามกับปัตตานีเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง นับแต่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปี พ.ศ. 2445 เกิดการต่อสู้เพื่อให้ปัตตานีเป็นอิสระจากสยามถึง 6 ครั้ง จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปฏิรูปการปกครอง โดยการรวมศูนย์การปกครองหัวเมืองทั้ง 7 เข้าด้วยกันแล้วจัดตั้งเป็น “มณฑลปัตตานี” ในปี พ.ศ.2449 จึงถือเป็นการสิ้นสุดยุคสมัยการปกครองโดยรายาปัตตานีอย่างถาวร (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2563) การปฏิรูปการปกครองก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างส่วนกลางกับผู้นำท้องถิ่นในเรื่อง “ผลประโยชน์และศักดิ์ศรีการเป็นผู้ปกครองเมือง” เนื่องจากเจ้าเมืองถูกลดอำนาจเป็นเพียงผู้รับและปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐไทย จนนำไปสู่การกบฏเจ็ดหัวเมือง และทุกภาคของประเทศไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2547)

นอกจากความขัดแย้งในเรื่องของการสูญเสียดินแดน ยังพบว่าประชาชนในพื้นที่ยังมีความคับข้องใจต่อนโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐไทยและเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าไม่ได้รับความเป็นธรรมมานานนับศตวรรษ และนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปิดล้อม “มัสยิดกรือเซะ” จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547 ส่งผลให้ผู้เสียชีวิต 108 ศพ และเหตุการณ์สลายการชุมนุมหน้า สถานีตำรวจอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 ทำให้มีผู้เสียชีวิตอีก 84 ศพ นั้น จึงเกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน รวมทั้งระหว่างประชาชน ต่างศาสนา จนยากที่จะเยียวยารอยร้าวให้คืนมาดังเดิม

นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบรอบใหม่ พบว่า ผู้แต่งในฐานะเป็นผลผลิตของสังคม ได้สร้างสรรค์วรรณกรรมจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมชายแดนใต้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของรีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2541) ที่ว่า วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น “วรรณกรรมจึงเปรียบได้กับ ‘อาวูธ’ นักเขียนเป็น ‘นักรบ’ และเป็น ‘ทัพหน้า’ ของประชาชนมาทุกสมัย” สังคมมีสภาพเช่นไร วรรณกรรมก็เป็นไปเช่นนั้น จึงพบว่า มีวรรณกรรมที่แสดงเนื้อหาเกี่ยวเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้หลากหลายรูปแบบ เช่น กวีนิพนธ์ เรื่องสั้น นวนิยาย และสารคดี เพื่อเสนอประเด็นต้นตอของปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่สันติสุขได้อย่างน่าสนใจยิ่ง ดังเห็นได้จากการศึกษาเรื่องสั้นเกี่ยวกับปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้สรุปไว้ใน บทความ “เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของ พิเชฐ แสงทอง (2555) พบว่า เรื่องสั้นระหว่างปี พ.ศ.2516-2530 สะท้อนปัญหาสำคัญ 6 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านภาษา ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมือง ผู้ประพันธ์แสดงว่าปัญหาการศึกษาเป็นปัญหาแก่นใหญ่ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นตามมา โดยมองว่าการจัดการศึกษาของภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพ และไม่ส่งเสริมการศึกษาศาสนา

พิชญ์ ไชยโรจน์ (2554) วิเคราะห์รวมเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” ในบทความ “ทรงสนทนากับปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากเรื่องสั้นชุด ‘แขกในบ้านตัวเอง’” พบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องสั้นส่วนใหญ่เกิดจากมายาคติเรื่องอัตลักษณ์ที่แตกต่างทั้งด้านศาสนา ชาตินิยม และการสร้างเงื่อนไขทางการเมืองและวัฒนธรรม มาเป็นข้ออ้างในการสร้างความแตกแยกระหว่างคนมุสลิมกับคนไทยพุทธ ส่วนบทความ “บ้านที่หายไปของความรัก” กวีนิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชายแดนใต้ในสถานการณ์ความรุนแรง” ของ วิมลมาศ ปุณณกุล (2559) ศึกษาบทกวีนิพนธ์

ของสายธาร สิปโป นักประพันธ์ในท้องถิ่น พบว่า กวีมีงส์เรื่องราวความรักความผูกพันต่อจังหวัดนราธิวาส บอกเล่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของท้องถิ่นชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และเหตุการณ์ความขัดแย้งในปัจจุบัน พร้อมทั้งสื่ออารมณ์โหยหาสันติภาพและความสัมพันธ์อันดีของผู้คนในอดีต ผ่านทัศนะ “คนใน” ได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

สารคดีเป็นวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมใช้สื่อสารกับผู้คนในสังคมเมื่อเกิดปรากฏการณ์ครั้งสำคัญ รวมถึงปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยจุดเด่นของสารคดี อยู่ที่มีการมุ่งให้สาระความรู้และข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ สอดคล้องกับที่ เกศินี จุฑาวิจิตร (2552) กล่าวว่า “สารคดี คือความเรียงที่มุ่งนำเสนอข่าวสารข้อมูลความรู้ และข้อเท็จจริง พร้อมกับให้ความเพลิดเพลิน และความพึงพอใจ ผ่านการใช้ภาษาที่พิถีพิถัน เร้าใจ คมคาย และงดงาม” จึงกล่าวได้ว่าการอ่านสารคดีช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ควบคู่กับพลังสุนทรียภาพ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การศึกษาสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาของพื้นที่ตามความเป็นจริง โดยเฉพาะการศึกษาสารคดีที่ผู้แต่งเป็นคนในพื้นที่ ผู้อ่านจะยิ่งได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง และตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน เกิดและเติบโตท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนเล็ก ตำบลลุงหยอ อำเภอรแง จังหวัดนราธิวาส มีปฏิสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องมุสลิม และเป็นสื่อมวลชนนักเขียนอิสระที่ใช้ชีวิตคลุกคลี เก็บข้อมูลในพื้นที่แบบเจาะลึก ได้พยายามสะท้อนเรื่องราวความงามของวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ซึ่งยังคงรักใคร่สามัคคี ทั้งระดับชาวบ้านทั่วไป และระดับผู้นำทางจิตวิญญาณ จุดเด่นของสารคดีชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ อยู่ที่มีการมุ่งถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสายตา “คนใน” ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้และเข้าใจ ทั้งประเด็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งสารคดีของชุมศักดิ์ยังมีความหนักแน่นในเชิงวิชาการ ผสานกันการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดได้อย่างมีพลัง พร้อมทั้งฉายสะท้อนให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม ที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันท่ามกลางสถานการณ์อันรุนแรง และเสมือนต้องการจะชี้ชวนให้ผู้คนในพื้นที่ร่วมกันขบคิดว่า จะอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างไร และอะไรคือหัวใจของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาและโลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ในบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) บทสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ชีวิตร่วมกันของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านข้อมูล

ตัวบทสารคดี ที่นำมาศึกษาในบทความวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยรวบรวมจากสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ.2553-2563

2.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ จากสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ จำนวน 98 บท ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 ซึ่งผู้แต่งได้นำมารวบรวมไว้ในหนังสือรวมบทสารคดีจำนวน 3 เล่ม ได้แก่ 1) หนังสือเกาะติดวิกฤติไฟใต้ 2) หนังสือใต้ความทรงจำ และ 3) หนังสือย้อนไปชายแดนใต้

3. ขั้นตอนการวิจัย

3.1 รวบรวมข้อมูล

3.1.1 รวบรวมบทสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ที่ตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ.2553-2563

จำนวน 98 บท

3.1.2 รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารคดี ประวัติศาสตร์ บริบทสังคม และวัฒนธรรมชายแดนใต้

3.1.3 รวบรวมแนวคิดการวิจัย ได้แก่ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

3.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เนื้อหา และโลกทัศน์ ที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ จากบทสารคดีจำนวน 98 บท ตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 ซึ่งผู้แต่ง ได้นำมารวบรวมไว้ในหนังสือรวมบทสารคดี จำนวน 3 เล่ม ได้แก่ 1) หนังสือเกาะติดวิกฤติไฟใต้ 2) หนังสือใต้ความทรงจำ และ 3) หนังสือย้อนไปชายแดนใต้ โดยใช้ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์

แนวคิด ทฤษฎี กับผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กรกฎ ทองชะโชค (2562) พัทธีธรา นาคอุไร (2547) และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2556) ให้แนวคิดการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ไว้สอดคล้องกัน สรุปได้ว่า ด้านนโยบายต้องมีการจัดการกับความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมให้ผู้คนที่มีความแตกต่าง สามารถอยู่ร่วมกันได้บนหลักการของความเท่าเทียม มีสิทธิในการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของกลุ่มตน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความแตกแยกความสัมพันธ์ของผู้คน ส่วนระดับประชาชนในชุมชนหรือสังคมเดียวกัน ต้องพึงพาอาศัยช่วยเหลือกัน ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน หรือไม่ละเมิดสิทธิของกันและกัน แต่ละกลุ่มชนสามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองอย่างมีเสรีภาพ โดยไม่มีการกีดกัน ก้าวก่ายล่วงละเมิด หรือก่อกวนซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างสันติ สงบ และพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่มีปัญหาขัดแย้งหรือความรุนแรงระหว่างกัน จึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจกับการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเนื้อหาในสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ จนถึงการค้าสู่โลกสมัยใหม่

การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้เข้าใจความเป็นมาของปัญหา และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า สารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ หลายบทได้อธิบายพื้นฐานความรู้ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นเบื้องต้น

1.1. พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์นับตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการทั้งในประเทศ ต่างประเทศ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีพัฒนาการตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ดังในบทสารคดี “แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์” มีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางสาวกษมาณัฏฐ์ นิตยารมณ ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดยะลา สรุปได้ว่า มีการค้นพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บริเวณเพิงผาและถ้ำใน อำเภอเบตง อำเภอธารโต อำเภอบันนังสตา อำเภอยะหา และอำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งนับเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอายุประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว ดังหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ ชิ้นส่วนดินเผา ขวานหิน กองกระดูก เปลือกหอย ฯลฯ ที่เพิงผาเขาถ้ำทะเล บ้านกุนจนอง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่วัดถ้ำคูหาภิมุข อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

การศึกษาพัฒนาการของชุมชนพบว่า มีการก่อตัวของชุมชนโบราณเนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณต้นกำเนิดของแม่น้ำปัตตานี ที่มีความยาว 145 กิโลเมตร ไหลผ่านหลายอำเภอลงสู่ทะเลอ่าวไทยที่จังหวัดปัตตานี อีกทั้งยังเป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรระหว่างเมืองโบราณเปิงกาลัยจนถึง รัฐเคดาห์ สหพันธรัฐมาเลเซียกับชุมชนโบราณลังกาสุกะที่มีความสำคัญตั้งแต่แรกเริ่มประวัติศาสตร์ชายแดนใต้

นอกจากนี้ในบท “การวิเคราะห์ 4 ช่วงเวลาสำคัญของคาบสมุทรมาลายู” ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ นำเสนอข้อมูลเส้นเวลา (Timeline) ของคาบสมุทรมาลายู จากแนวคิดของ Muhummad Lazuardi ซึ่งรวบรวมข้อมูลมาจากการศึกษาเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์มากกว่า 50 แหล่งข้อมูล ครอบคลุมช่วงเวลา 40,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช ถึงคริสต์ศักราช 2018 สรุปได้ว่า กลุ่มนิกรอยด์ และออสตราลอยด์ เป็นมนุษย์ยุคแรกบนแหลมมาลายู ซึ่งตั้งถิ่นฐานเมื่อ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ต่อมาอีกประมาณ 10,000 ปีก่อนคริสตกาล จึงปรากฏชื่อกลุ่มชาติพันธุ์เนกริโตมาแทนที่ และเมื่อถึงปี 4,500 ก่อนคริสตกาล ปรากฏชื่อ ออสโตรเอเชียติก คือ มานี ซินอย และแซมมิง บริเวณปลายแหลมมาลายู ดังบทสารคดี “กลุ่มชาติพันธุ์เนกริโต หนึ่งในกลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิมแห่งโลกมาลายู” ผู้เขียนอธิบายว่า กลุ่มชาติพันธุ์เนกริโต เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของแหลมมาลายู ต่อมา 1,500 ปีก่อนคริสตกาล จึงมีกลุ่มมาเลย์อพยพเข้ามาในพื้นที่ปลายแหลมมาลายู เกาะสุมาตรา และตามหมู่เกาะ จนพัฒนาเข้าสู่ยุคการกระจายตัวทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีผู้คนต่างถิ่นอพยพจากดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลกเข้ามาในพื้นที่เป็นระยะ ๆ เช่น ชาวฮินดู ชาวยุโรป รวมถึงชาติตะวันตก จนกระทั่งแหลมมาลายูกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมดังเช่นปัจจุบัน

1.2 การก่อตัวของรัฐโบราณบนดินแดนแหลมมาลายู

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ให้ข้อมูลในบทสารคดี “รัฐโบราณบนดินแดนมาลายูยุคก่อร่างสร้างเมือง” สรุปว่า เมื่อ 20,000 ปีก่อนคริสตกาล เกิดวัฒนธรรมยุคแรกคือวัฒนธรรมซอนวี ขึ้นบริเวณประเทศเวียดนามและกัมพูชา กระทั่ง 12,000 ปีก่อนคริสตกาล เปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมบินเทียน ในปี ค.ศ. 68 วัฒนธรรมฟูนันแผ่อิทธิพลทั่วแหลมมาลายู และในปี ค.ศ. 618 ฟูนันพัฒนาเป็นอาณาจักรเจนละ

ช่วงเวลา 11,000 ปีก่อนคริสตกาล ปรากฏชื่อประะ บริเวณคาบสมุทรมาลายู ตามด้วยเคดาห์ บริเวณแหลมมาลายูฝั่งตะวันตก และในปี ค.ศ.100 จึงปรากฏชื่อลังกาสุกะอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรฟูนัน ต่อมาในปี ค.ศ.700 ลังกาสุกะจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัย จนกระทั่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกรุงศรีอยุธยาในปี ค.ศ.1352 จนถึงปี ค.ศ.1476 มะละกาแผ่อิทธิพลคุมช่องแคบมะละกา เกาะสุมาตรา และปลายแหลมมาลายู ลังกาสุกะจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของมะละกา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อแหลมมาลายูเมื่อโปรตุเกสเข้าสู่ยุคล่าอาณานิคม และได้ยึดครองมะละกา ในปี ค.ศ.1511 เพราะแหลมมาลายูมีความสำคัญในฐานะเป็นประตูเชื่อมโลกตะวันออก-โลกตะวันตก ซึ่งหมายถึงระหว่างจีนกับอินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย รวมถึงฝั่งยุโรป

1.3 แผลมมลายูในยุคล่าอาณานิคม จนกระทั่งก้าวสู่โลกสมัยใหม่

บทสารคดี “ความสับสนในคำว่า ‘โลกมลายู’” ชุมศักดิ์ นรรัตน์วงศ์ อธิบายคำว่า “คาบสมุทรมลายู” โดยอ้างอิงข้อมูลจากหนังสือชื่อ “Geographike Huphegesisw” ของคลอดิอุส ปโตเลมี นักดาราศาสตร์และนักภูมิศาสตร์ชาวกรีก ที่มีชื่อเสียงในปี ค.ศ. 90-168 (พ.ศ. 633-711) ซึ่งถือเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่พยายามแสดงตำแหน่งที่ตั้งของแผ่นดินบนคาบสมุทรมลายูเป็นแผนที่และพิกัดทางภูมิศาสตร์ อีกทั้งยังเรียกพื้นที่แถบนี้ว่า “คาบสมุทรทองคำ” ผู้แต่งสรุปว่าพิกัดของแหลมมลายู “ตั้งอยู่ใต้สุดของทวีปเอเชีย วางตัวเกือบอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ ด้านตะวันตกเฉียงเหนือคือส่วนใต้สุดของประเทศพม่า ตอนกลางและตะวันออกเฉียงเหนือคือภาคใต้ของประเทศไทย...ตอนใต้ทั้งหมดคือประเทศมาเลเซีย เกาะใต้สุดคือประเทศสิงคโปร์ ส่วนชายฝั่งด้านตะวันตกเฉียงใต้แยกจากเกาะสุมาตราด้วยช่องแคบมะละกา มีเกาะบอร์เนียวอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้”

คลอดิอุส ปโตเลมี เรียกคาบสมุทรมลายูว่า “คาบสมุทรทองคำ” มีความสอดคล้องกับที่ชาวอินเดียเรียกคาบสมุทรมลายู ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่าง อินเดีย เปอร์เซีย-อาหรับ ว่า “สุวรรณภูมิ” เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรธรรมชาติ และการมีทำเลที่ตั้งที่ถือเป็นประตูเชื่อมระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก ส่งผลให้ดินแดนแหลมมลายูเป็นที่หมายปองของชาติมหาอำนาจตะวันตกที่ต้องการครอบครองทรัพยากร ดังบทสารคดี “ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบยุคล่าอาณานิคม” กล่าวว่า “โปรตุเกส สเปน ดัตช์ อังกฤษ ฝรั่งเศส รวมถึงญี่ปุ่น ต่างหมุนเวียนเข้ามามีบทบาทในคาบสมุทรมลายู ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่มากมาย”

กล่าวได้ว่า การรุกรานของจักรวรรดินิยม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ และรัฐโบราณบนแหลมมลายู ทั้งเกิดการเคลื่อนย้ายประชากร การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพื้นที่พรมแดนประเทศ หลังจากได้รับการกดขี่ขูดรีดอย่างทารุณ ประชาชนต่างเรียกร้องอิสรภาพจากประเทศเจ้าอาณานิคมจนได้รับเอกราช และเร่งพัฒนาตนเองไปสู่ความทันสมัย

2. พหุวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาในสารคดีของชุมศักดิ์ นรรัตน์วงศ์ ล้วนแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมชายแดนใต้ 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ต่างชาติพันธุ์ล้วนมีรากเหง้ามาจากวัฒนธรรมเดียวกัน

พัฒนาการอันยาวนาน และการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างถิ่นทั้งฝั่งซีกโลกตะวันออกกับตะวันตก เป็นสาเหตุสำคัญของการผสมผสานทางวัฒนธรรมของผู้คนบนแหลมมลายู จนกลายเป็นสังคมพหุลักษณะ สารคดีหลายบท เช่น “ลำดับเหตุการณ์กลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ ใน ‘คาบสมุทรมลายู’ กับโลกยุคใหม่” สื่อให้เห็นว่าแรกเริ่มดินแดนแถบนี้ตั้งอยู่ภายใต้อิทธิพลของสองอารยธรรม ทั้งอารยธรรมตะวันออก ที่มีจุดเริ่มต้นจากที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุของอินเดีย และที่ราบลุ่มแม่น้ำฮวงโหผานกับอารยธรรมตะวันตก คือที่ราบลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส เกิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์ นำไปสู่การก่อตั้งรัฐโบราณในฐานะจุดบรรจบระหว่างอารยธรรมตะวันตก-ตะวันออก คือบริเวณที่เรียกว่า “คาบสมุทรมลายู”

บทสารคดี “แหล่งโบราณสถานสมัยก่อนประวัติศาสตร์” ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน เกิดจากการที่พื้นที่แห่งนี้เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรเพื่อขนถ่ายสินค้าข้ามทวีประหว่างโลกตะวันออกและตะวันตก ของพ่อค้าอาหรับ เปอร์เซีย และจีน ในสมัยโบราณ โดยเฉพาะ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็น “เส้นทางสัญจรทางน้ำข้ามคาบสมุทรระหว่างเมืองโบราณ แหล่งโบราณคดี และชุมชนโบราณ เปิงกาลัยจนถึง รัฐเคดะห์ สหพันธรัฐมาเลเซีย กับชุมชนเมืองโบราณยะรัง (ลังกาสุกะ) อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” และเพราะความรุ่มรวยทางทรัพยากรธรรมชาติ ยุคล่าอาณานิคมมหาอำนาจตะวันตกจึงเข้ายึดครอง ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประเทศอาณานิคมต่าง ๆ ได้รับเอกราช จึงเร่งพัฒนาตัวเองเข้าสู่ความเจริญก้าวหน้าในโลกยุคใหม่

2.2 ศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน

การศึกษาศาสตร์ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ พบว่า ผู้แต่งนำเสนอประเด็นศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน ต่อมาจึงมีการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งไทยและมลายู และฝั่งตะวันตกกับฝั่งตะวันออกเข้าด้วยกัน ดังบทสารคดี “ตารีอีน่า : นาฏลีลาแห่งบุปผามลายู” กล่าวถึงการร่ายรำตารีอีน่าได้รับอิทธิพลจากประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย เป็นการประยุกต์ระหว่างท่าร่ายรำโนราห์ของไทยที่มีลักษณะอันอ่อนช้อยงดงาม ผสมผสานกับการร่ายรำซัลละของมลายู ซึ่งเป็นศิลปะการการต่อสู้ด้วยมือที่มีการเคลื่อนไหวอย่างสง่างาม กลายเป็นศิลปะการแสดงตารีอีน่าที่มีท่าร่ายอันอ่อนช้อยสวยงาม ผสมผสานกับความแข็งแกร่งของร่างกาย คณะมโนราห์ชาวไทยพุทธจึงเรียกตารีอีน่าว่า “มโนราห์มลายู” ส่วนบทสารคดี “มะโย่ง : ความรุ่งเรืองและความตกต่ำในต่างยุคสมัย” สืบถึงศิลปะการแสดงมะโย่ง หรือ เมาะโย่ง ที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมมลายูถิ่น ในด้านลีลาการร่ายรำคล้ายคลึงกับการศิลปะการแสดงมโนราห์ของไทย นอกจากนี้ยังใช้ภาษามลายูถิ่นผสมกับภาษาไทยในบทขับร้องอีกด้วย

บทสารคดี “ลิเกป่า : ก่อนจะสิ้นสูญลมหายใจ” ได้นำเสนอศิลปะการแสดงลิเกป่าหรือดิเกร์ นิยมนำวรรณคดีไทยมาผสานเป็นบทขับร้อง เช่น อิเหนา โคบุตร สุวรรณหงส์ และลักษณะวง วงภาษาที่ตัวละครเอกใช้คือ ภาษาไทยกลาง ส่วนตัวละครประกอบใช้ภาษามลายูถิ่น ส่วนเครื่องดนตรีหลัก คือ รำมะนา ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ได้อิทธิพลจากวัฒนธรรมโปรตุเกส อีกทั้งยังใช้ในการแสดงดิเกร์คู่ควบคู่กับเครื่องดนตรีไทย ดนตรีมลายู และดนตรีฝั่งตะวันตก

การร่วมรากเหง้าทางวัฒนธรรมยังปรากฏเด่นชัดในสารคดี “ตามรอย...ช้างมลายู” ซึ่งผู้แต่งนำเสนอความเชื่อเรื่องช้าง กล่าวคือ ทั้งสองวัฒนธรรมได้รับอิทธิพล ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์เช่นเดียวกัน พบว่า คนมลายูมีตำราช้างเช่นเดียวกับคนไทย พุทธ เรียกว่า “ตำราคชศาสตร์ของคนมลายู” ที่มีบทสวดผสมผสานทั้งภาษามลายู เขมร และบาลีสันสกฤต ซึ่งใช้ได้ทั้งกับช้างไทยและช้างป่ามาเลเซีย อีกทั้งยังมีวิธีการดูลักษณะช้าง วิธีการจับช้าง การฝึกหัดช้างที่ดีที่สอดคล้องกับตำราคชลักษณ์ของไทย และการทำพิธีกรรม การใช้บทสวดมนต์ รวมทั้งการใช้น้ำมันต์ที่ผ่านการละหมาดฮายัต (การละหมาดเพื่อขอสิ่งที่ดีปรารถนาจากอัลลอฮ์) ซึ่งสอดคล้องกับกับตำราคชกรรมของช้าง

บทสารคดี “ลาซัง : ลาซังที่เปลี่ยนไป” ได้นำเสนอประเพณีและพิธีกรรมลาซังในครั้งอดีตยังพบว่า ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมร่วมพิธีกรรมการเซ่นบวงสรวงบูชาเทพเจ้าแห่งข้าวร่วมกัน หลังสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว โดยในพิธีจะมีกล่าวบูชาพระรัตนตรัย และอัญเชิญเทพเจ้าแห่งข้าว หรือแม่โพสพมาร่วมรับเครื่องเซ่นสรวง และขอพรให้การทำงานในปีต่อไปเจริญงอกงาม อีกประเพณีหนึ่งที่ผู้แต่งสะท้อนการอยู่ร่วมกันผ่านกิจกรรม คือ ประเพณีงานสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ดังบทสารคดี “ศิลปวัฒนธรรมใน ‘งานสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว’” กล่าวว่า ภายในงานมีการจัดกิจกรรมการแสดงทั้งสามวัฒนธรรม เช่น การแสดงภาพถ่ายเรื่องราวของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว การแสดงดิเกร์ฮูลู การแสดงกรือโตะ การร่ายโนราห์ การรำพัดจีน การเชิดสิงโต ฯลฯ นอกจากนี้ในบทสารคดี “บุญบั้งไฟสุคิริน อัตลักษณ์อีสานสุดถิ่นชายแดนใต้” ยังสื่อให้เห็นว่า ประเพณีบุญบั้งไฟพญานาค ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสาน สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ภายในงานมีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์แบบอีสาน มีการรำเซิ้ง และมีการประกวดขบวนแห่บั้งไฟ ซึ่งผู้ร่วมงานมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

ด้านวัฒนธรรมอาหาร ปรากฏให้เห็นในสารคดี “เมนูสมานฉันท์ : อาหารปักษ์ใต้-มลายู” สื่อให้เห็นว่า ผู้คนต่างวัฒนธรรมนิยมรับประทานอาหารชนิดเดียวกัน ได้แก่ ข้าวยา แกงมัสมั่น ข้าวหมกแพะ สะเต๊ะเนื้อ โรตีมะตะบะ สลัดแขก ฯลฯ ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมการปรุงอาหารของชาวอินเดียและชาวตะวันออกกลาง เนื่องจากในพุทธศตวรรษที่ 15 มีพ่อค้ามุสลิมชาวอาหรับและชาวอินเดียเข้ามาการค้าขายในคาบสมุทรมลายูและเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมอาหารของชาวชวาและมลายู ดังจะเห็นได้จาก “สะเต๊ะ” มาจากคำว่า “คาบับ” ซึ่งเป็นอาหารตะวันออกกลาง

บทสารคดี “ประวัติศาสตร์ผ้าชายแดนใต้” สื่อให้เห็นว่า ลวดลายบนผืนผ้าของชาวมลายูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากการค้าระหว่างประเทศ เช่น เวียดนาม เขมร อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินเดีย อาหรับ ตะวันออกกลาง ฯลฯ เกิดจากการผสมผสานจากลายผ้าโบราณสู่ภูมิปัญญาการทอผ้าที่มีลักษณะเฉพาะตัว เช่น ผ้าไหมสีลา ซึ่งเป็นผ้ามัดหมี่โบราณได้รับอิทธิพลมาจากผ้าโปโตลาของอินเดีย

นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้สื่อให้เห็นว่างานศิลปะสมัยใหม่ยังเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจระหว่างผู้คนทุกศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น ภาพถ่ายพระสงฆ์รูปหนึ่งกำลังนั่งบนรถสามล้อถีบ โดยมีปะเจจิฆามุสลิมทำหน้าที่ปั่นสามล้อหรือที่ผู้คนเรียกว่า “ปะเจจิและหลวงตา” ซึ่งมาจากฝีมือการถ่ายภาพของเกร็น เขียนชื่อ เป็นต้นแบบให้ แก๊น-นายมาฮามะยาเกี แวซุติดตามถ่ายภาพ “ปะเจจิและหลวงตา” และภาพถ่ายดังกล่าวยังเป็นต้นแบบในการวาดภาพเหมือนของสุไลมาน ยาโม อีกด้วยกล่าวได้ว่า ศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านนาฏศิลป์ คีตศิลป์ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และภาษา แสดงถึงวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้คนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

3. วิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม

3.1 “ภูมิบุตร” คนรุ่นใหม่สานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิบุตรคนรุ่นใหม่สามารถสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี ผู้แตงนำเสนอเรื่องราวของ “ภูมิบุตร” หลายคนที่มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ในสารคดีหลายบท เช่น “คนที่ก้าว” “ดังดวงดาว” “การเดินทางไกลอีกครั้งเพื่อมวลมนุษยชาติของดร.กฤษณา ไกรสินธุ์ (เภสัชกรยิปซี)” และ “มาจากดิน อยู่กับดิน กลับสู่ดิน” สื่อให้เห็นว่าภูมิบุตรคนรุ่นใหม่เป็นกลุ่มคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการศึกษาในด้านต่าง ๆ นำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้แก่บุคคลในท้องถิ่น เช่น ด้านสาธารณสุข การศึกษา และงานศิลปะ

ภูมิบุตรเป็นบุคคลในพื้นที่ที่ได้รับการศึกษาและประกอบอาชีพแตกต่างกันออกไป ได้แก่ นายสุไลมาน ยาโม ศาสตราจารย์ ดร.รัตติยา สาและ นายแพทย์อหัมหมัดมุซลิม ดร.กฤษณา ไกรสินธุ์ นายเอ็มโซเฟียน เบญจเมธา และปะเจจิ ซึ่งแม้บุคคลเหล่านี้ประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป แต่พวกเขามีแนวคิดเดียวกัน คือ การนำวิชาความรู้ทางด้านอาชีพมาพัฒนาบ้านเกิดโดยการเกื้อกูลและแบ่งปัน

ดังเช่นบทสารคดี “คนที่ก้าว” ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของ สุไลมาน ยาโม ชายหนุ่มที่มีความสามารถด้านศิลปะ ความถนัดและเชี่ยวชาญการวาดภาพบุคคล สำเร็จการศึกษาจากศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เขามีความตั้งใจใช้ศิลปะเยียวยาจิตใจผู้คนท่ามกลางความรุนแรงในพื้นที่ และมุ่งมั่นบ่มเพาะเยาวชนรุ่นใหม่ให้สนใจงานศิลปะ

3.2 หัวใจของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ผลการศึกษาพบว่า หัวใจของการสร้างชุมชนเข้มแข็งมี 2 ประเด็น คือ หัวใจของการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบ และการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ผู้แตงนำเสนอผ่านสารคดีหลายบท เช่น “หมากรุกชีวิตที่ชายแดนใต้” “ต้นแบบ ‘ลุกขึ้นสู้’ ภาคประชาสังคม” และ “จำเป็นต้อง ‘ระเบิด’ จากข้างใน” เป็นต้น

ดังเช่นบทสารคดี “ต้นแบบ ‘ลุกขึ้นสู้’ ภาคประชาสังคม” เป็นการร่วมสร้างชุมชนเข้มแข็งจากทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบ ทั้งข้าราชการปกครองส่วนท้องถิ่น ครู อาจารย์ ตำรวจ ทหาร ประชาชน ผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน โดยบุคคลในชุมชนทุกภาคส่วน ตระหนักถึงปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหของชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ร้ายอันไม่พึงประสงค์

การสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ พบว่า ผู้แตงนำเสนอผ่านบทสารคดีหลายบท ได้แก่ บทสารคดีเรื่อง “ยุทธศาสตร์เบตง กรณีศึกษาการพัฒนาสามไทย-จีน-มุสลิม” “อัยเยอร์เวงโมเดล” “จีนศึกษาที่ชายแดนใต้ : ความหวังใหม่เยาวชนมุสลิม-จีน-พุทธ” ผู้แตงได้นำเสนอการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวยุทธศาสตร์พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไว้ 2 ประเด็น คือ การสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวยุทธศาสตร์พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาระบบการศึกษาให้แก่บุคคลในพื้นที่ทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีนให้เท่าเทียมกัน และการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ผ่านการรวมตัวทั้งข้าราชการปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน รวมทั้งภาคประชาชนในพื้นที่ ทั้งชาวไทย ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน ร่วมกันขับเคลื่อนภาคธุรกิจ โดยเน้นการขับเคลื่อนผ่านกลไกการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

3.3 สานสัมพันธ์ต่างศาสนาเชื่อมร้อยหัวใจชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม

ผลการศึกษาพบว่า สานสัมพันธ์ต่างศาสนาเชื่อมร้อยหัวใจชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ผู้แตงนำเสนอภาพลักษณ์ความสัมพันธ์และมิตรภาพของคนต่างศาสนาที่ยังใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัย และเคารพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันผ่านสารคดีหลายบท เช่น “พระครูธรรมธรนิพล โชตโก พระสงฆ์ผู้เชื่อมร้อยหัวใจพุทธ-มุสลิม” “‘ลาซัง’ ที่เปลี่ยนไป” “ดุซงญอในวันที่ไม่มีสงคราม” “อูมา-อาแว 2 ศิลปินเลือดมุสลิมแห่งคณะดิเกร์ฮูลู ‘อาเนาะปูยู’” “บุหลันตานีไม่มีพรมแดน” และ “คนที่ก้าว”

บทสารคดีเรื่อง “คนที่ก้าว” ผู้แตงนำเสนอภาพเปาะจิมเซ่งปันสามล้อถีบรับส่งหลวงหลวงดาวิระ จิตตัมโม ออกบิณฑบาตในชุมชนใกล้เคียง ทำให้ทั้งสองเกิดความผูกพันและคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดมา นอกจากนี้ยังเสนอภาพการแสดงดนตรีของคณะดิเกร์ฮูลู อาเนาะปูยู กำลังส่งเสียงขับร้องด้วยภาษามลายูถิ่นที่เพราะพริ้ง เสียงลูกคู่ขานขับลำนำเป็นทอด ๆ ในงานศพของเพื่อนต่างศาสนา อีกทั้งยังสื่อให้เห็นภาพบรรยากาศภายในงานที่พี่น้องชาวไทยมุสลิมในชุมชนร่วมกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนา เช่น ช่วยประกอบอาหาร เชือดวัว และเชือดไก่ พบว่าในงานไม่มีวัดติดจากหมู่ เพื่อให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมรับประทานร่วมกันได้ นอกจากนี้ยังมีการเชิญชาวไทยมุสลิมมาประกอบอาหารเนื่องในงานแต่งงานหรือพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้แตงยังบรรยายภาพจากความทรง ในบทสารคดี “ดุซงญอในวันที่ไม่มีสงคราม” ซึ่งเกิดในหมู่บ้านดุซงญอ ที่มีทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน อาศัยอยู่ร่วมกัน มีศาสนสถานทั้งวัด มัสยิด ตั้งตระหง่านอยู่กลางหมู่บ้าน เมื่อถึงเทศกาลสำคัญของแต่ละศาสนา เช่น วันฮารีรอยอ ชาวไทยมุสลิมจะนำตูปะ (ขนมต้ม) และอาหารต่าง ๆ มอบให้แก่เพื่อนต่างศาสนา และเมื่อถึงเทศกาลตรุษจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนจะนำขนมเซ่ง และผลไม้มอบให้แก่พี่น้องชาวไทยมุสลิมเช่นกัน

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ในบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

2.1 หัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ในฐานะชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดนราธิวาส ที่มีปฏิสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องมุสลิม ได้พยายามสะท้อนสายสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องต่างศาสนามิติดังวันยาว ส่งผลให้งานสารคดีมีจุดเด่นอยู่ที่การนำเสนอโลกทัศน์ต่อวิถีชีวิต สายสัมพันธ์ของผู้คน ศิลปวัฒนธรรมในเชิงบวก เห็นได้ว่า ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ พยายามใช้งานเขียนเป็นสื่อสะท้อนเรื่องราวความงามในวิถีชีวิตของผู้คนในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมซึ่งยังคงรักใคร่ สามัคคี และเกื้อกูลกันทั้งระดับชาวบ้านทั่วไป และระดับผู้นำท้องถิ่นทางจิตวิญญาณ

ผู้แตงนำเสนอโลกทัศน์หัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเชื่อมั่นว่า การผสมผสานศิลปวัฒนธรรมจะช่วยสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้คนในสามจังหวัดชายแดนใต้ หากผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมร่วมย้อนระลึกและทำความเข้าใจรากเหง้าของวัฒนธรรมที่มาจากรากเหง้าเดียวกัน นั่นคือ ชีวโลกฝั่งตะวันออก-ชีวโลกฝั่งตะวันตก

ซึ่งหมายถึงระหว่าง จีน อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย รวมถึงฝั่งยุโรปแล้วหลอมรวมเป็นศิลปวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ศิลปะการแสดง งานศิลปะ วัฒนธรรมอาหาร ประเพณีและพิธีกรรม ฯลฯ

พิธีกรรมและประเพณีลาซังชาวไทยพุทธ และปุยอมือแนของชาวไทยมุสลิม ล้วนมีวัฒนธรรมและความเชื่อคล้ายคลึงกับภูมิภาคอื่นในประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่มาจากความเชื่อเดียวกัน จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเกิดสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้รอบใหม่ในปี พ.ศ. 2547 ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมได้แยกกันจัดพิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับการบูชาพระแม่โพสพ พบว่า ประเพณีและพิธีกรรมลาซังของชาวไทยพุทธมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสดในพิธีการทำขวัญข้าว กลางคืนมีการแสดงหนังตะลุงและการแสดงมโนราห์ ส่วนปุยอมือแนของชาวไทยมุสลิมมีการแสดงลิเกเร่ฮูลู แต่ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา

ผู้แต่งพยายามแสดงให้เห็นว่า แม้ปัจจุบันพิธีกรรมและประเพณีลาซังของชาวไทยพุทธ และพิธีกรรมและประเพณีปุยอมือแนของชาวไทยมุสลิม จะแยกกันทำกิจกรรม แต่สิ่งที่ยังทิ้งร่องรอยความเป็นมาของประเพณีและพิธีกรรม ยังคงสะท้อนให้เห็นการร่วมรากทางวัฒนธรรม การแสดงถึงความรัก ความสามัคคีของคนต่างศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับช้างในสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังสื่อให้เห็นว่า แม้ปัจจุบันแทบจะไม่เห็นร่องรอยที่มาความเชื่อเกี่ยวกับช้าง แต่ผู้แต่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช้างในสังคมมลายูและสังคมไทยที่สอดคล้องกัน เพื่อหวังให้ผู้คนในพื้นที่ได้ย้อนระลึกถึงร่องรอยวัฒนธรรมในอดีต ซึ่งผู้แต่งเชื่อมั่นว่าพลังของสารคดีจะช่วยให้คนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมที่มีที่มาจากรากเหง้าเดียวกัน และก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ผู้แต่งมีโลกทัศน์ว่า หัวใจการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่เกิดการผสมผสานของความคิดความเชื่อ ศาสนา ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์นั้น ผู้คนในพื้นที่จำเป็นต้องเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมร่วมกันมาช้านาน เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณ สร้างความอบอุ่นขึ้นหัวใจ สร้างพลังในการต่อสู้ชีวิต และลดความหวาดระแวงหรือความขัดแย้งภายในจิตใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม นอกจากนี้ผู้แต่งยังเชื่อมั่นว่า หัวใจการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในรูปแบบสันติวิธี คือ การเข้าใจในวิถีชีวิต การปราศจากอคติ การให้เกียรติและเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม และสร้างค่านิยมยอมรับความแตกต่างในวิถีชีวิต จะช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ดังบทสารคดี “อูมา อาแว 2 ศิลปินเลือดมุสลิมแห่งคณะดิเกร์ฮูลู ‘อาเนาะปูยู’” ที่นำเสนอภาพชาวมุสลิมนับสิบชีวิต ในคณะดิเกร์ฮูลู อาเนาะปูยู กำลังส่งเสียงขับร้องด้วยภาษามลายูถิ่นและบรรเลงดนตรีที่เปี่ยมด้วยพลัง เพื่อไว้อาลัยในงานศพเพื่อนชาวไทยพุทธ นอกจากนี้ภายในงานศพชาวไทยพุทธที่มีชุมชนมุสลิมแวดล้อม มักเชิญพี่น้องชาวมุสลิมมาช่วยประกอบอาหารที่อาลาล (อาหารที่ถูกต้องตามหลักบัญญัติศาสนาอิสลาม) ทำให้คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมสามารถรับประทานอาหารร่วมกันได้อย่างสนิทใจ โดย อูมา-อาแว ให้เหตุผลว่า “เราคิดอย่างเดียวคือ พ่อแม่พี่น้องเราอยู่อย่างนี้นานาน”

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ เชื่อมั่นว่าแม้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผู้ไม่หวังดีบางกลุ่มพยายาม “ตอกลิ้มให้เกิดความแตกแยกระหว่างผู้คนต่างศาสนา” แต่ไม่สามารถทำลายความรัก มิตรภาพ และความผูกพันระหว่างผู้คนต่างศาสนาที่มาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกันให้ได้ เห็นได้ว่าผู้แต่งสื่อสารด้วยความสำนึกในคุณค่าวิถีชีวิตและรากเหง้าวัฒนธรรมของตน ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงความรัก ความเอื้ออาทร ความผูกพัน รักใคร่สามัคคีของผู้คนต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติมาอย่างยาวนาน

หากพิจารณาถึงหลักคำสอนพบว่า ทุกศาสนาปฏิเสธความรุนแรง และการก่อการร้ายในทุกรูปแบบ หลักศาสนาอิสลามและพุทธต่างเรียกร้องการให้อภัย การประนีประนอม การให้ความร่วมมือช่วยเหลือ การทำความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ต่อกัน และความยุติธรรม ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ดังเห็นได้ว่าผู้แต่งพยายามนำเสนอภาพจำที่ตรงจริงใจผ่านบทสารคดีหลายบท ดังเช่นความเอื้ออาทรถ้อยทีถ้อยอาศัย และเคารพในวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของหลวงตาวิระและเปาะจิโนบทสารคดี “เปาะจิและหลวงตา” และความผูกพันฉันเพื่อน ร่วมเรียน ร่วมเล่นตั้งแต่วัยเยาว์ระหว่างเจ้าอาวาส วัดปิยามูมั่งกับเพื่อนต่างศาสนาที่เป็นโต๊ะอิหม่าม ในบทสารคดี “หัวใจเดียว ยีวอ ยัง ซอมอ”

นอกจากนี้ผู้แต่งยังมีทัศนะอีกว่า การให้เกียรติในวิถีชีวิตมีความสำคัญมากกว่าทรัพย์สินเงินทอง ดังบทสวดครี “พระครูธรรมจริยนิพน โขตโก” พระสงฆ์ผู้เชื่อมร้อยหัวใจพุทธ-มุสลิม” สื่อให้เห็นว่า การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากต่างพื้นที่ต้องยึดหลักความจริงใจ ต้องให้เกียรติคนที่ตนเป็นเจ้าของพื้นที่ ไม่สร้างภาพ ไม่เหยียบย่ำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะคนในพื้นที่มักมองว่าคนนอกพื้นที่เข้ามา เพื่อกอบโกย หรือตักตวงผลประโยชน์มากกว่าเข้ามาสร้างประโยชน์ ผู้แต่งยังสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนต่างศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งถือเป็นวิถีปกติ เพื่อยืนยันว่า เรื่องราวความสมานฉันท์ยังคงดำเนินต่อไปภายใต้สายสัมพันธ์ของผู้คนที่เติบโตมาจากรากเหง้าวัฒนธรรมเดียวกัน และเพื่อสื่อสารให้บุคคลภายนอกเข้าใจและรับรู้ถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งแตกต่างจากมุมมองที่เคยรับรู้

2.2 การใช้ความทรงจำในการเยียวยาบาดแผล และสร้างพลังในการต่อสู้ชีวิต

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ต้องการสื่อสารกับผู้คนภายนอก ผ่านเรื่องเล่าจากความทรงจำในเชิงบวก เพื่อให้บุคคลต่างพื้นที่รับรู้ เข้าใจ และมั่นใจต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ตรงกับความเป็นจริง เนื่องจากสื่อมักนำเสนอข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และเนื้อหาของข่าวมักเน้นประเด็นความรุนแรง และไม่ครอบคลุมในบริบทวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้แต่งจึงมีความมุ่งมั่นใช้พลังวรรณศิลป์ของเรื่องเล่าจากความทรงจำ เพื่อกอบกู้สายสัมพันธ์ของผู้คนต่างศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยการนำเสนอสายสัมพันธ์ในเชิงลึกของผู้คนที่ผูกพันมายาวนาน ตั้งแต่หลายร้อยปี ซึ่งเป็นพลังในการมอบให้อุ่นอุ่น ความหวัง กำลังใจแก่ผู้คนในพื้นที่ไม่ว่าเชื้อชาติ หรือศาสนาใด โดยเฉพาะในห้วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง หรือ “โศกนาฏกรรม” จนเกิดบาดแผลและความทรงจำอันเจ็บปวด ส่งผลต่อความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม ดังผู้แต่งกล่าวว่า “ด้วยครั้งหนึ่งสัมพันธ์ภาพของผู้คนในพื้นที่ชายแดนใต้...เป็นไปอย่างฉันทนองญาติมิตร ต่างช่วยเหลืออาทรไม่แบ่งแยก...วันนั้นแม้สิ่งเหล่านี้ยังดำรงอยู่ แต่กลับเหมือนดังมีมาบางช่วงบางกั้น ทำให้ผู้คนเพียงได้สนทนาแต่มีอาจไว้วางใจ เพียงได้กอดไหล่ แต่มิใช่ว่าจะไม่เสียสลับหลัง”

เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รอบใหม่ ส่งผลให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนอย่างประเมินค่าไม่ได้ แต่ผู้แต่งยังคงเชื่อมั่นว่า สารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความทรงจำที่งดงามสามารถสร้างพลังหล่อเลี้ยงจิตใจ และจินตนาการอันเป็นพลังในการต่อสู้ชีวิตต่อไป ดังเห็นได้จากผู้แต่งมุ่งเสนอภาพปฏิสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องชาวไทยมุสลิมจากความทรงจำของตนในวัยเยาว์ ในบทสวดครี “ ‘ดุซงญอ’ ในวันที่ไม่มีสงคราม” ว่าตนเกิดและเติบโตในหมู่บ้านดุซงญอ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ “...แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างศาสนาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันกลับเต็มไปด้วยภาพของความรัก ความอบอุ่น ความสมานฉันท์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเสมอมา トラบกระทั่งทุกวันนี้”

บทสวดครี “ ‘ชายแดนใต้’ ใต้ความทรงจำอันแสนงามของ ๗๗ สวัสดิ์ วัฒนายากร : องคมนตรีชาวปัตตานี” ในบทสวดครีนำเสนอภาพการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างพี่น้องชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ด้วยการอาสาขึ้นรถของบิดาที่ติดหล่มท่ามกลางความมืดมิดขณะที่สายฝนตกลงอย่างหนัก นับเป็นภาพความทรงจำในวัยเยาว์ ที่ตราตรึงใจ และแสดงให้เห็นว่าในอดีตผู้คนต่างวัฒนธรรมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล นอกจากนี้ผู้แต่งแสดงทัศนะว่าความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง ยั่งยืน และความไว้วางใจใจ ต้องหล่อหลอมมาจากการร่วมเรียน ร่วมเล่นกันมาตั้งแต่วัยเยาว์ ดังบทสวดครี “ดุซงญอรำลึก-วอนพ่อขุน และชัย ภาณุวัฒน์” แสดงสายสัมพันธ์ของผู้คน 3 ชาติพันธุ์ในชุมชนดุซงญอ ผ่านเรื่องเล่าของชัย ภาณุวัฒน์ ที่สื่อถึงความรักและผูกพันอย่างแนบแน่นต่อเพื่อนชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน เพราะต่างคบหา ร่วมเรียนร่วมเล่นกันมาตั้งแต่วัยเยาว์ แม้ชัย ภาณุวัฒน์ จะจากไปใช้ชีวิตในเมืองหลวงหลายปี แต่เมื่อหวนคืนบ้านเกิดกลับพบว่า “รอยยิ้มมันก็ยังเหมือนเก่าและสายสัมพันธ์ยังคงยั่งยืน”

2.3 “ภูมิบุตร” ตัวแปรสำคัญในการแก้ปัญหาแผ่นดินเกิด

เมื่อพิจารณาสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ พบว่าปัจจัยภายนอก เช่น การนำเสนอข่าวในพื้นที่ของสื่อมวลชนในแง่ลบ นโยบายรัฐ และกลุ่มผู้ไม่หวังดีที่พยายามนำประเด็นความแตกต่างทางศาสนา ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ปัตตานี มาสร้างสถานการณ์ให้เกิดความหวาดระแวงระหว่างผู้คนต่างศาสนา หรือเพื่อตักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่บ่อยครั้ง ซึ่งผู้แต่งมองว่า ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ยังทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันระหว่างคนในสังคมเดียวกัน และผู้แต่งยังมองว่า การแก้ปัญหาในพื้นที่ต้องเป็นหน้าที่ของคนในพื้นที่ เพราะบุคคลภายนอกไม่อาจเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นที่มีความละเอียดอ่อน อันเนื่องมาจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้แต่งจึงใช้สารคดีเป็นสื่อในการเชื่อมโยงจิตใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมให้แนบแน่นดังเช่นในอดีต ร่วมกับการฝากความหวังกับ “ภูมิบุตร” ในการนำองค์ความรู้สมัยใหม่ที่ได้การศึกษหรือการประกอบอาชีพมาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชน และเชื่อมั่นภูมิบุตรจะเป็นคนกลางนำสันติสุขคืนสู่พื้นที่ได้

ผู้แต่งพยายามเน้นย้ำคำว่า “ภูมิบุตร” เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของบุตรหลานคนในท้องถิ่น หรือคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในด้านต่าง ๆ ตามที่ตนเองสนใจหรือถนัด นำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้แก่บุคคลในท้องถิ่น เช่น การสาธารณสุข การศึกษา งานภาพถ่าย และงานจิตรกรรม เช่น นายแพทย์หม่อมดุษฎี ให้ความรู้ คำแนะนำเกี่ยวกับสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการอุทิศตนช่วยเหลือพี่น้องในพื้นที่อย่างเต็มใจ ผู้แต่งเชื่อมั่นว่า “ภูมิบุตร” จะช่วยสานสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ ดังคำกล่าวที่ว่า “วันนี้ทุนมนุษย์ ในฐานะภูมิบุตรหรือบุตรของแผ่นดินที่ชายแดนใต้เป็นตัวแปรสำคัญหนึ่งในการช่วยแก้ไขปัญหในพื้นที่ เพราะเป็นที่เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยธรรมชาติเพียงอย่างเดียวที่จะเชื่อมเครือข่ายเพื่อส่งเสริม ผลักดันให้เกิดปฏิกิริยาสะท้อนออกมากระทำเพื่อบ้านเกิดอย่างสร้างสรรค์และจริงจังสักครั้ง” (ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์, 2551) อีกทั้งยังเชื่อมั่นว่า ทศนคติสมัยใหม่ ๆ ผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น จะช่วยเยียวยาความสัมพันธ์ที่เริ่มเปราะบาง ช่วยลดความหวาดระแวงหรือเกิดความขัดแย้งในจิตใจระหว่างผู้คนต่างศาสนิกลงได้

สรุปและอภิปรายผล

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ นำเสนอสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ พบข้อสรุปสำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้ 1) พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ จนถึงการค้าสู่โลกสมัยใหม่ เพื่ออธิบายให้เห็นจุดกำเนิดและพัฒนาการของผู้คนในพื้นที่นับตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช จนกระทั่งประกาศอิสรภาพจากมหาอำนาจตะวันตก ประเทศต่าง ๆ เร่งพัฒนาประเทศ เพื่อก้าวสู่ความทันสมัย ซึ่งตลอดระยะเวลาอันยาวนานเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งตะวันออก และตะวันตก ล้วนมีผลต่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม 2) พหุวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน สารคดีแสดงให้เห็นว่าผู้คนต่างชาติพันธุ์ล้วนมีรากฐานทางวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดู ต่อมาจึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชาติอาหรับ เปอร์เซีย จีน และชาติตะวันตกในภายหลัง จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน และ 3) วิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม ผู้แต่งฝากความหวังไว้กับ “ภูมิบุตร” ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในการสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อเร่งสร้างชุมชนเข้มแข็งทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งทำหน้าที่สานสัมพันธ์เชื่อมโยงหัวใจผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมผ่านการถ่ายทอดความรู้ในกิจกรรมต่าง ๆ และผ่านการดำเนินชีวิตในวิถีปกติ

การวิเคราะห์เนื้อหาจากบทสารคดีข้างต้นพบว่า ปรากฏโลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ 3 โลกทัศน์ใหญ่ คือ 1) หัวใจการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม 2) การใช้ความทรงจำในการเยียวยาบาดแผลและสร้างพลังในการต่อสู้ชีวิต 3) “ภูมิบุตร” ตัวแปรสำคัญในการแก้ปัญหาแผ่นดินเกิด

ผู้วิจัยพบว่า ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ผู้เติบโตจากชุมชนชายแดน อำเภอนะบะห์ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ผู้คนต่างศาสนา และวัฒนธรรมมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีเจตนารมณ์ในการนำเสนอเรื่องราวในพื้นที่ชายแดนใต้ด้วยสำนึกรักบ้านเกิด ในห้วงเวลาที่เหตุการณ์ความไม่สงบทวีความรุนแรงขึ้น นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปล้นอาวุธปืนที่กองพัน

พัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อปี 2547 ส่งผลให้วิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่ที่เคยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข และสันติต้องแปรเปลี่ยนไป กล่าวคือ ผู้คนในพื้นที่เกิดความหวาดกลัว หวาดระแวง และเกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งผู้แต่งมองว่าเป็นโศกนาฏกรรมที่ต้องเร่งเยียวยา ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ เวลานี้กำลังประสบโศกนาฏกรรม ซึ่งต่อไปจะเป็นความทรงจำอันเจ็บปวด หากมิได้รับการเยียวยารักษาบาดแผล”

ผู้แต่งเชื่อมั่นว่า การนำเสนอสายสัมพันธ์ในเชิงลึกของผู้คนที่มีต้นทุนทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ร่วมกันมาอย่างช้านาน จะช่วยสร้างพลังในการเยียวยาจิตใจ มอบโออุ่น ความหวัง และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้คนในพื้นที่ไม่ว่า เชื้อชาติ หรือศาสนาใด อีกทั้งผู้แต่งเชื่อมั่นว่าสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความทรงจำที่งดงามสามารถเป็นพลังหล่อเลี้ยงจิตใจ และจินตนาการที่แสนงามอันเป็นพลังต่อสู้อีกต่อไป เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างสัมพันธภาพของผู้คน และเสริมสร้างให้เกิดความสมานฉันท์อันจะนำไปสู่สันติสุขในพื้นที่

นอกจากนี้ผู้แต่งได้รวบรวมเรื่องราวจากผู้คนมากมายผ่านการนำเสนอสารคดีที่สะท้อนแง่มุมความประทับใจต่อพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อก่อสร้างสานต่อและยึดโยงสิ่งดีงาม ความรู้สึกดี ๆ ที่มีต่อกันระหว่างคนต่างศาสนาและ วัฒนธรรมที่มีที่มาจากรากทางวัฒนธรรมเดียวกันให้คงอยู่ต่อไป โดยมุ่งหวังว่า สารคดีที่สื่อสารผ่านทัศนคติเชิงบวกของผู้คน ในพื้นที่แปรเปลี่ยนเป็นพลังสามัคคี และเป็นเสมือนเกราะป้องกันทางความรู้สึกหวาดระแวงและอคติที่อาจซ่อนอยู่ภายในใจ ของผู้คน ด้วยผู้แต่งเชื่อมั่นและศรัทธาว่า พลังแห่งความสามัคคีของผู้คนทุกศาสนาจะช่วยคลี่คลายสถานการณ์ความไม่สงบ ในพื้นที่ได้ ด้วยแนวทางสันติวิธี

ข้อเสนอแนะ

ศึกษาสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ เปรียบเทียบกับสารคดี หรืองานประพันธ์ประเภทอื่น ของนักประพันธ์ ในพื้นที่ เช่น ชะกาเรีย ยา อมตยา สายธาร สิปโป มุฮัมมัด ส่าเหล็ม หรือนักเขียนรุ่นใหม่ เช่น อุมมีสาลาม อุมาร อานนท์ นานมาแล้ว มูบารัค สาและ เพื่อเปรียบเทียบทัศนะของนักประพันธ์ที่มีต่อพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ในช่วงเวลาที่เกิด สถานการณ์ความไม่สงบ

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ ทองชะโชค. (2562). บทความพิเศษ : การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม, 2564, จาก https://www.matichon.co.th/article/news_1326494.
- กรมการข้าว. (2549). ข้าว-แม่โพสพ. สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2552). การเขียนสร้างสรรค์ทางสื่อสิ่งพิมพ์: idea ดี ๆ ไม่มีวันหมด. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมณกุศลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2554). ตำราช้าง ฉบับรัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ครองชัย หัตถา. (2552). ประวัติศาสตร์ปัตตานี : สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2563). กรณีเจ้าแชงเจ็ดหัวเมือง การเริ่มต้นความจริงเกี่ยวกับปัตตานีด้วยประวัติศาสตร์แห่งการลง. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2564. จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_7276.
- ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์. (2551ก). เกาะตติวิฤตไฟใต้. กรุงเทพฯ : หัวใจเดียว.
- _____. (2551ข). ใต้ความทรงจำ. กรุงเทพฯ : หัวใจเดียว.
- _____. (2564). ย่องไปชายแดนใต้. นราธิวาส : หัวใจเดียวกัน สายใยวัฒนธรรม.
- ปิยดา ชลวร. 2563. ประวัติศาสตร์ที่ถูกกลืน : ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในยุคเจ็ดหัวเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์. (2547). อ่าน (ใหม่) เรื่องสั้นว่าด้วย “การอยู่ร่วมกัน” ในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในรอบทศวรรษ แห่งความรุนแรง (พ.ศ.2547-2557) (ตอนจบ). วารสารรัฐสมิแล, 35(4), 47-59.
- พิษณุ ไชยโรจน์ (2554). วรรณคดีต่อปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากกรณเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้าน ตัวเอง”. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิเชษฐ์ แสงทอง. (2555). เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาไทยมุสลิม จังหวัดชายแดนใต้. วารสารรัฐสมิแล, 33(2), 43-46.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2541). 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต ภาพโดยรวมของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการโครงการ 25 ปี 14 ตุลา.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). พื้นหลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสยาม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- วิมลมาศ ปฤษฎากุล. (2559). “บ้านที่หายไปของความรัก” กวีนิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชายแดนใต้ใน สถานการณ์รุนแรง”. วารสารสงขลานครินทร์, 22(3), 205-123.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2547). รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์ : ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.